(1)

פרק ז

המדה של גאוה יותר צריך אזהרה למי שהוא בעל מעלה ובעל גדולה שלא יהיה מתגאה בגדולתו, וזה אמרם ז"ל במסכת יומא (כב, ב) אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו חזור לאחורך.

וביאור זה כי הפרנס ראוי שיהיה תוך הכלל ולא יהיה נבדל בגאותו מן הכלל, שאם הוא בגאותו נבדל מן העם אין עליו משפט הפרנס שהוא שקול כמו כל העם, ואין הצלחתו כמו שראוי אל הפרנס שכל הצלחתו הוא בשביל הכלל וכאשר הוא מתגאה הוא נבדל מן הכלל, ולכך אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה מאחוריו ואז לא יתגאה ואינו נבדל מן הכלל.

ובפ"ג דתענית (כ, א) תנו רבנן לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, מעשה שבא ר' אלעזר בן ר' שמעון ממגדל גדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הנהר ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה, נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר ליה שלום עליך רבי ולא החזיר לו, אמר ליה ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך, אמר ליה איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית כו', היה מטייל לאחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי, אמר להם למי אתם קורים רבי רבי אמרו לו לזה שמטייל אחריך, אמר להם אם זה רבי אל ירבה כמותו בישראל אמרו לו מפני מה אמר להם כך וכך עשה לי, אמרו לו אף על פי כן מחול לו שאדם גדול הוא בתורה, אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן, מיד נכנס ר' אלעזר בן ר' שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, ע"כ.

והשם הזה ממגדל גדר לא מצינו בשום מקום ומה בא לאשמועינן בזה שבא ממגדל גדר, בודאי אם היה המקום הזה מיוחד בתורה יותר מן שאר מקום יש לומר דבשביל כך זכר המקום אבל לא מצאנו זה במקום אחר. לכך נראה שבא לומר כי לא היה חס וחלילה חטא בצדיק הזה שילבש חס וחלילה גאוה, רק שהתורה היא למעלה למעלה על הכל כמו המגדל לכך יש בתלמיד חכם קצת גאוה, ולפיכך אמרו בפ"ק דסוטה

(3)

בארנו בחכור זה כי כמו שמדת הענוה היא מדה נבדלת מן הגשמי כמו שהתבאר כך מדת הגאוה גשמית, והארכנו בזה בכמה מקומות. גם בארנו זה לפני זה כי כאשר מיחד עצמו שהוא בעל מעלה ואינו אדם פשוט, שבעל מדה זאת נוטה אל הגשמי במה שהוא יוצא מן הפשיטות ובפרט כאשר הוא רואה עצמו בעל גדולה, שהגדולה בעצמו מיוחד לגשם כי הגודל יש לו רוחק והרוחק הוא משעור הגשם, אף כי הגדולה הזאת אינה גדולה גשמית מכל מקום אם אינו גשמי הוא נוטה אל הגשם דסוף סוף שם גדולה יש כאן, אבל הוא יתברך ויתברך אשר עליו נאמר הגדול הגבור והנורא, הגדולה הזאת שהוא באמת גדול על הכל ודבר זה אינו מתחייב גשמי רק כאשר הגדולה בשכלו ובמחשבתו, כי כל גדולה אינו בעצמו רק הוא גדול בערך אחר ואם כן אין הגדולה אצל ה' יתברך בעצמו, אבל המתגאה והוא בדעתו גדול הגדלות הזה הוא בעצמו.

והנה המדה של גדלות כן היא וזה בודאי מדה גשמית, והלשונות שבאו על מדה זאת כולם מורים גשמית שהרי נקרא גס רוח וכל גסות ועבות הוא גשמי, שלא תמצא לשון גסות רק על דבר הגשמי שהוא גס ואינו דק, ומזה תדע כי הגאוה היא מדה נוטה כה אל הגשמיות, וכל זה במה שהוא יוצא מן הפשיטות שנמצא בבעל הענוה.

וזה שאמר כאן כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו כמו שאמרנו, כי לא יתחבר המדריגה הנבדלת הבלתי גשמי היא הנבואה והחכמה, שאלו בפרט הם מעלות נבדלות מן הגשמי שיהיו עם בעל יהיר שברעתו הוא גדול שהיא מדה גשמית, ודבר זה מבואר.

ובפרק האיש מקדש (קידושין מט, ב) עשרה קבין גסות רוח ירדו לעולם ט' נטלה עילם ואחד נטלה כל העולם כולה. איני

והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות בבכל הוא דאיכא, מאי עניות עניות דתורה, דכתיב אחות לנו קטנה ושדים אין לה (שיר השירים ח, ח) ואמר ר' יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. דבר זה מבואר כי גס רוח הוא בעל גשמי, לכך סימן לגסות הרוח עניות של תורה.

(ה, א) שצריך שיהיה בתלמיד חכם אחד משמונה בשמינית.

ונראה כי מה שאמר אחד משמונה בשמינית דוקא הוא שמונה, וזה כנגד התורה בעצמה שיש לה מדריגה שמינית שהיא על העולם שנברא בשבעת ימי בראשית, ודבר זה בארנו בכמה מקומות כי התורה נחשבת שמינית, ולכך יסד דוד המלך ע״ה מזמור אשרי תמימי דרך (תהלים פרק קיט) שהוסד על התורה בשמונה אלפ״א בית״א, ודבר זה בארנו במקום אחר.

ומפני מעלתו ומדריגה זאת אמר שראוי שיהיה לבעל התורה חלק אחד משמונה בשמינית, אבל לא חלק אחד משמונה שזה נחשב גאוה לגמרי. ואמר שם ומעטרא ליה כסאסאה לשבלתא, ורצה לומר כי שאר גאוה לאדם אינה מעטרא ליה ואדרבא גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד כדלעיל, אבל זה מעטרא ליה שנותנת לו כבוד כסאסאה לשבלתא שיש עליה שערות דקות מאוד, וכאשר הגאוה הזאת דבר קטן ודק כמו שער לשבולת הוא נאה. ואע״ג דמסיק שם לא מניה ולא מקצתיה מכל מקום שמעינן מזה כי הגאוה הוא על בעל תורה בטבע וכל זה מצד הגדולה והמעלה שיש לתורה, ולכך אמר שבא ממגדל גדר, שנקראת התורה בשם זה כי יש בתורה המעלה העליונה שנרמז בשם מגדל שהוא גבוה למעלה, והתורה היא נבדלת מכל העולם כמו הגדר הזה שהוא נבדל מן רשות הרבים, ומפני כך בעל התורה יש בו קצת גאוה שרואה עצמו גם כן גבוה ונבדל משאר הבריות.

ור׳ אלעזר בשביל שלא היה נזהר ונשמר מאד מן הגאוה בא אל דבר הזה שאמר כמה מכוער אדם זה, והיה מבזה הבריאה שהיא מן ה׳ יתברך ודבר זה אין ראוי לגדול בתורה כמו שהיה ר׳ אלעזר בעל תורה, כי אם היה נולד חסר עין ממעי אמו כיון שאין זה כדרך עולם ובריאות ה׳ יתברך היא בשלימות אין לומר על זה לך לאותו שעשאני ואמור אליו למה עשה אותי כך כי אין זה מעשה אומן, אבל זה שלא היה בו מום זה בודאי מעשה אומן כי כך היא הבריאה בעצמה.

ופירש״י כי זה האדם שנזדמן לו היה אליהו ז״ל, וכדי להציל אותו מן החטא עשה לו אליהו ז״ל דבר זה אליו שידע שחטא, וכמו שאמר אחר כך אליו ובלבד שלא ירגיל לעשות כך. וכאשר ידע שחטא אמר לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, ויותר הוי ליה לדרוש הוי שפל רוח בפני כל האדם, אבל הפירוש כי הגיע לזאת המדה בשביל מדריגה ומעלת התורה, ועל זה אמר שהתלמיד חכם אשר עלה למעלת התורה יהיה רך כמו קנה כי הקנה כאשר עולה מעלה כל עוד שעלה כופף ראשו, וזהו בשביל שהוא רך כופף את קומתו, והארז הוא הפך זה מפני שהוא קשה כל עוד שהוא מתעלה הוא זקוף ואינו כפוף, ודברים אלו מבוארים.

ובפרק אלו נדרים (נדרים פא, א) שלחו מתם הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה לישראל שנאמר יזל מים מדליו (במדבר כד, ז) מדלים שבהם תצא תורה, ומפני מה תלמידי חכמים אין יוצא מהם תלמידי חכמים שלא יאמרו תורה ירושה להן, רב שישא בריה דרב אידי אמר כדי שלא יתגדרו על הצבור. מר זוטרא אמר מפני שהן מתגדרין על הצבור, רב אשי אמר מפני שקורין לאנשי חמרי, רבינא אמר מפני שאין מברכין בתורה תחלה.

כבר בארנו מה שאמר הזהרו בבני עניים במקומו בנתיב התורה (פ״י) ושם מבואר. ומה שאמר כי לכך אין תלמידי חכמים יוצא מהם תלמידי חכמים כדי שלא יאמרו התורה ירושה להן, פירוש ענין זה כי אין התורה ירושה לאדם, ואינו דומה לדברים הגופנים שהבן יורש מאב כי בתורה שהיא השכל לא יתכן זה להוריש תורתו לבנו כי הגוף הוא שמוליד הבן ולא התורה, ומפני שאין התורה ירושה ואין סבה בתלמיד חכם כמו שהוא בעם הארץ שיש לו סבה מועלת להוליד בן תלמיד חכם כמו שהתבאר למעלה בנתיב התורה (פ״ז), שם נתבאר כי עם הארץ ראוי דוקא שיצא ממנו בן תלמיד חכם, ולפיכך אין יוצא מהם ת״ח. ומה שאמר שלא יאמרו התורה ירושה להם, כך פירושו שאם היו מולידים בני ת״ח בודאי היה זה שהתורה ירושה להם שהרי אין להם סבה שיהיה גורם להוליד ת״ח ואדרבא התורה מיוחדת לבני עמי הארצות כמו שהתבאר למעלה, ולכן אם היה בנו תלמיד חכם היו אומרים התורה ירושה לנו.

אמנם לדעת רב שישא מה שאין יוצא תלמיד חכם מן תלמידי חכמים שלא יתגדרו על הצבור, פירוש שאם היו בנים תלמידי חכמים נמשכים מן ת״ח לא היו אל ת״ת צירוף וחבור אל הכלל, וכאלו היה הוא בריה בפני עצמו שהיה הכל שכלי שהרי הוא וכן בניו ת״ח כאלו היה מין בפני עצמו שהוא שכלי גמור, ודבר זה אינו כי כל הבריות יש להם שתוף וחבור יחד עד שהכל אחד. ועיקר הטעם כי העולם אין לו מעלה העליונה דהיינו שיצא ת״ח מן ת״ת דהיינו שכל מתוך שכל שהוא מעלה על מעלה ואין העולם כדאי אל זה, ומפני שאין העולם כדאי אל זה אין ת״ח יוצא מת״ח שאם היה יוצא ת״ת מת״ת היה זה שכל מתוך שכל ואל זה אין ראוי העולם. ומה שאמר שלא יתגדרו על הצבור היינו שהת״ח הוא בודאי תוך הצבור, ואם היה יוצא שכל מתוך שכל היה נבדל מתוך הכלל, כי כבר התבאר כי הת״ח אל הכלל כמו השכל העומד באדם ויש אל השכל חבור אל האדם וכך יש לת״ח חבור אל הכלל, ואם היה יוצא ת״ח מתוך ת״ח והיה זה שכל מתוך שכל לא היה לת״ח חבור אל הכלל והרי אין זה דומה לשכל שנמצא באדם שיש לו חבור אל האדם.

ולדעת מר זוטרא מפני שהם מתגאים על הצבור, כי יש לך לדעת כי הת״ת הוא נבדל מן בני אדם וכאשר הוא נבדל מכלל בני אדם בזה עצמו יוצא מן הפשיטות הגמור, ומפני כך אינו מוליד ת״ת כי להוליד ת״ח אי אפשר אלא אם הוא שכל פשוט לגמרי, ואם יקשה לך אם כן אין ראוי להם התורה לגמרי שהרי התבאר כי לא בגסי הרוח היא, דבר זה אינו, כי בודאי תלמידי חכמים אינם בעלי גאוה עד שלא יהיו ראוים אל התורה, רק שהת״ת מתגדר על הצבור נבדל מן הצבור ואין זה נחשב גאוה כלל, רק כי הוא מחזיק עצמו כאשר הוא שהוא נבדל מן הכלל מצד תורתו למעלה העליונה הזאת שיצא ת״ח מן ת״ח, לדבר זה צריך פשיטות גמור, ומפני שלא נמצא בהם הפשיטות הגמור במה שהם מתגדרים על הצבור לכך אין יוצא מבניהם תלמידי חכמים.

ומה שאמר רב אשי שקוראים לאנשי חמרי, פירוש אפילו אם תאמר שאינם מתגדרים על הצבור כלל ואין להם גאוה, מכל מקום שאר הבריות נחשבים אליהם בערך מעלתן כמו שהם חמריים, ודבר זה יוציאם מן מדת הפשיטות, וכבר התבאר כי אל המעלה העליונה שיצא ממנו ת״ת צריך פשיטות גמור, והתבאר לך דבר זה כמה צריך הת״ת להיות נזהר שלא יגיע לידי מדה זאת, ואין להאריך כי מדה זאת מכשיל בני אדם גדולים וקטנים ושומר נפשו ירחק ממנה.

ובמסכת פסחים (סו, ב) בפרק אלו דברים אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מהלל, דאמר מר התחיל מקנטרן בדברים וקאמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי, ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו וכו׳ מדבורה דכתיב חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל (שופטים ה, ז) וכתיב עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר (שם, יב).